

DE GENTSE MENTALITEIT (Vervolg)

Vervolgartikelen zijn steeds een hachelijke zaak. Het gevaar van "déjà vu" loert om de hoek. Hoe dan ook, nog vooraleer mijn artikel over de Gentse mentaliteit (GT 27e jaargang nr. 2) daadwerkelijk verschenen was schoten mij andere voorbeelden door het hoofd. En wie weet zijn sommige ervan wel goed genoeg om ook eens aan een groter publiek voorgelegd te worden? Proberen dus!

Eerst even kort herhalen. We namen als uitgangspunt voor onze beschouwingen de veel voorkomende gewoonte van Gentenaars om " 't 'n es nie slecht" over iets te zeggen waar anderen wellicht gewoon " 't is goed" of zelfs " 't is heel goed" zouden zeggen. En we leidden daaruit, na wat intellectuele acrobatische weliswaar, af dat de typische Gentenaar eigenschappen bezit die we kunnen omschrijven als: droog, lakoniek, sarcastisch, ontluisterend, niet vlug op hol slaand, enz...

Wel, hier volgt dus het aanvullende materiaal, ter wille van de overzichtelijkheid weer eens (ietwat kunstmatig) ingedeeld in korte commentaren, anecdoten, fictieve dialogen, gevlugelde uitdrukkingen, moppen en tenslotte wat persoonlijke inbreng.

Korte commentaren

- De zoveelste variante van "nie slecht". We willen van iemand zeggen dat hij niet dom en wie weet, misschien wel echt slim is. We zeggen dus: " 't 'n es gienen uil". Bemerkt terloops dat Gentenaars blijkbaar van uilen houden. Waar een andere Vlaming voor "in benarde omstandigheden zitten" zal zeggen: we zijn in den aap gelogeerd, is een Gentenaar "in den uil gelogeerd".
- Wanneer iemand problemen heeft kun je hem troosten door te verwijzen naar andere sukkelaars die het nog erger hebben. In mijn prille jeugd jaren vervulden "d'oarme kinderkes in Indië of in China" die nuttige rol. Tegenwoordig kan men bv. gewoon zeggen "Oas de moar gezond zijt" of "beter dad' of een biën gebroken". Maar natuurlijk kun je ook deze troostende woorden uitspreken in omstandigheden die toch maar verdacht zijn (en een Gents karaktertrekje zal erin bestaan dat af en toe toch eens te riskeren). Zo zeg je iemand wiens huis in brand staat best niet "Oas de moar gezond zijt" en wie een schedelbreuk heeft zal "beter dad of een biën gebroken" maar matig appreciëren.
- Wie iets gepresteerd heeft waarop hij nogal fier is kan in Gents gezelschap best toch maar voorzichtig zijn. Als hij het er te dik oplegt, riskeert hij commentaren als "zuu fier of ne pirdekeutel" of "den diene mee zijn kirmes-tohte".

- Wie het eeuwige ethische vraagstuk egoïsme versus altruïsme wil oplossen kan misschien inspiratie zoeken in het gezegde "die veur zijn eige zurgt zurgt veur ne goeie vriend".
- 'k Herinner mij dat ik het ooit in "Nero" las ('t ging over een nijlpaard, maar het wordt ook op een wijd geeuwende mens toegepast): "Gieuwd ezuu nie, 'k zie de voerenge van uh moage".
- Wie emotionele problemen van romantische aard heeft kan raad vinden in enkele Gentse gezegden, al zijn die eerder robust dan subtiel te noemen: "Ge keun zuwel iene girre zien mee cens of zonder cens" en "De beste remedede tegen een mislukte liefde es een vessche"...
- En iemand met gezondheidsklachten kan jammeren: "Ja, ge keun veel afzien ier dadde schuune duud zijt".

Anecdotes

Er zijn er maar twee, dus ze mogen iets meer uitgesponnen worden.

- Een vriend van mij, niet-Gentenaar, die al in de eerste aflevering vermeld werd, komt naar de recente tentoonstelling in de Sint-Pietersabdij over het ontstaan van Gent kijken. Hij beweegt doorheen de verschillende zalen, spontaan op ongeveer hetzelfde ritme als een andere man. Plots ziet hij een deurtje, duwt er gewoon even tegen en... het deurtje gaat open. Het blijkt uit te geven op een soort met bloemen begroeid prieeltje, dat bovendien uitzicht op de stad biedt. Verrukt zegt mijn vriend tot zijn "medeganger": "Dat deurtje is open!" De ander bekijkt hem, vertrekt geen spier, zegt: "Es 't woar mijne joengene?" en zet onverstoort zijn tocht verder.

De volgende anecdote zal naar ik vrees op papier niet veel indruk maken. Je moet ze gewoon meegemaakt hebben. Toch even proberen.

- Ik werk als ambtenaar in Brussel. Geruime tijd al was me een andere man opgevallen die - vrij zeldzaam in dat midden - ALTIJD Gents sprak. Omdat ik dat sympathiek vond had ik zelf al enkele keren een babbeltje met hem gevoerd. Hij was "tijdelijk personeelslid" en kon dus op gelijk welk ogenblik afgedankt worden. Op een keer was dat met een collega van hem inderdaad gebeurd. "Mij hehn ze g'hehwen", vertelde hij mij, "moar aja" (en nu trok hij het allerernstigste gezicht dat ik mijn hele leven gezien heb of wellicht ooit zal zien) " 't es om da'k mijn wirk zuu goed doe". Ik moet bekennen dat ik door deze vreemde mengeling van onbeschaamd "stoefen" en dodelijke ernst even uit mijn lood geslagen was. Maar toen kwam meteen de "ontknoping": een gezicht dat hij trok van " 'k hê uh liggen ihn, moat!", waarbij hij zijn eigen gestoef meteen totaal relativeerde.

Ik durf zonder meer stellen dat deze zeer typische mengeling van zelfverheffing die men ogenblikkelijk ook meteen relativeert of zelfs totaal van de kaart veegt ons een kostbare sleutel tot het begrijpen van "de Gentse mentaliteit" levert.

Gevleugelde uitdrukkingen

- We zien aan iemands gezicht dat hij met opmerkingen bij een bepaalde toestand of gang van zaken zit. We moedigen hem aan door te zeggen: "Wel joenk, es 't er iets? Zeg het moar zul. G' het moar te spreken en uhwe mond goad open".
- We vernemen dat iemand niet goed gemutst is. We reageren met "Es 't hij slecht gezind? Hij hee tijd van blije te worden".
- Iemand aarzelt aan tafel om zich nog eens te bedienen. We zeggen (liefst als de betrokkene nogal lijvig is): "Speel moar binne, ge zij moager genoeg".
- Iemand die 's ochtends wellicht nog wat slaperig was heeft vergeten een bepaald kledingstuk dicht te doen. Twee uitdrukkingen met precies tegengestelde inhoud staan ons ter beschikking:
"Die leeft moe lucht hên" en
"Woar da nen duujen in huis es magt de venster opestoan".
- Commentaar op iemand waar we geen al te hoge dunk van hebben:
"Woar da ons Hiere zijn goe bruud in steekt" (eventueel aangevuld met: en al diene goeie pirdestront langst de stroate liggen - dit uiteraard in de tijd toen er inderdaad nog "pirdestront" op straat lag).
- Twee aanverwante uitdrukkingen waarmee men hetzij zichzelf, hetzij anderen kan troosten voor al of niet erge kwaaltjes:
"duu zijn es niets, moar duugoan es wad anders";
"ehwd zijn es niets, moar ehwd worden es wad anders".
- Uitzonderlijk iets in het Algemeen Nederlands. We vragen iemand iets en hij antwoordt wat verward en onduidelijk. Commentaar: "Sta daar niet zo binensmonds te kwispelstaarten".
- Eigenlijk een mini-anecdote. Ik ben op tocht met een wandelgroep. Ergens heeft een hond iets gedeponereerd. Een bereidwillig lid van de groep waarschuwt ons: "Past op van da kleingeld da hier ligt". Interessant alvast voor psychoanalisten die inderdaad in het onbewuste een verband zien tussen geld ("het slijk der aarde") en... die andere dingen waar de aarde soms mee bevuild wordt.

Fictieve dialogen

- Een klassieker, in twee trappen nog wel. Iemand heeft weer een zo vanzelfsprekend mogelijke waarheid ten berde gebracht. We "prijzen" hem door pseudo-bewonderend te zeggen: "Hm, hm! Ge zij gij nog zuu dwoas nie of da' d' er uit 'n ziet".
En (de tweede trap), een middel om de waarheid van de eerste uitspraak te testen bestaat erin deze even om te draaien en te zeggen: "Ge ziet er gij nog zuu dwoas nie uit of da d'n zijt".

Als de betrokkene gewoon blijft doorglunderen ziet het er wel zeer bedenkelijk uit.

- Op de vraag "hoe es 't?" moeten er wel een bijna oneindig aantal voor ons onderwerp relevante antwoorden te geven zijn. Hier volgen er twee, met nog een derde in de "persoonlijke inbreng":

" 't Hee al beter geweest" (eigenlijk een relativering van "slecht" zoals we dat reeds van "goed" zagen), of

" Eigenlijk goed totda 'k uh tegekwame".

- En in diezelfde nogal scherp ironische trant. Je bent met een werkje bezig. Iemand vraagt: "Wille 'k uh een beetsje meehelpen?" Twee mogelijke antwoorden:

"Nie nie, loat moar, d'er es ezuu al misere genoeg op de wirreld", of

"Doe moar, binst doe de gien ander biestigheden".

Moppen

Zoals in het eerste artikel reeds opgemerkt moeten we met echte moppen (ter onderscheiding van al dan niet grappige "anecdotes" in ruime zin) spaarzaam zijn in deze context. Hier twee voorbeelden, waarbij mijn eigen voorkeur naar het tweede gaat.

- A gaat op ziekenbezoek bij B, van wie men hem verteld heeft dat het zijn laatste uren zijn. Tevens heeft men hem op het hart gedrukt niets te zeggen in de aard van "ge ziet er slecht uit", want dat zou hem alleen maar verder demoraliseren. Hij komt aan B's ziekbed.

"Ja, zegt B zelf, 'k zie d'er moar slecht uit ihn jonk?"

"Bij nie'g, repliceert A, ge ziet er gij zelfs goed uit veur ne mêns die op stirve ligt".

- A heeft voortdurend "den beverik". Hij gaat bij de dokter om raad. De dokter, die wel ziet hoe de vork aan de steel zit, vraagt:

"Drenkt eh gij vele messchiens, mijne vriend?"

"Bij nienok dokter, luidt het droevige antwoord, 'k smijte d'er veel te veel omverre".

En tot slot dan weer wat persoonlijke inbreng, met ook hier de opmerking dat ik geen originaliteit claim, maar dat het gewoon zaken betreft die ik niet BEWUST van anderen heb overgenomen.

- Terug naar de vraag "Hoe es 't?". In jongere jaren heb ik uiteraard geleerd dat men daar beleefd moet op antwoorden, bv. met "goed, en mee uh?". Ik had me dan ook uiteindelijk de gewoonte eigen gemaakt om er dit "en mee uh?" ALTIJD aan toe te voegen, ook als men bv. een lang uitgesponnen vraag stelde die

zeker niet in de eerste plaats op mezelf als persoon betrekking had. Voorbeeld: "Zeg, hoe es dat doar nog mee dienen boek die 'k uh al over mier dan vier moanden gelieënd heh?" Als je daar "goed en mee uh?" op antwoordt is de reactie van de andere kant uiteraard niet gegarandeerd enthousiast.

Ik maak ruzie met iemand (wat ruziemaken enz... betreft, zie verder in een kort ernstig - of NOG ernstiger - gedeelte). In de hitte van het gesprek zegt hij iets als "Gij annuzelirre". Ik onderbreek hem verontwaardigd: "Hela, beleefd zijn ihn! MENIER den annuzelirren oastemblijft!"

- Ik geef een voordracht met o.m. praktische oefeningen. Op het einde maak ik het mezelf en mijn toehoorders gemakkelijk met de woorden: "Ge zijdt allemoal bedankt en ik uuk".

Ruziemaken, discussiëren en kritiek

Een m.i. nog typische Gentse karaktertrek, die niet direct met het voorafgaande in verband staat, maar die wellicht belangrijk is en waarvan ik trouwens heel chauvinistisch ga toegeven dat ik hem zeer positief vind: een "echte" Gentenaar houdt wel van vrij discussiëren en zijn mening zeggen EN AANVAARDT DIT (normaal gesproken toch) OOK VAN DE ANDERE. Kortom, als hij zijn mening zegt en iemand anders bekritiseert op een min of meer eerlijke manier, ziet een Gentenaar dit niet meteen als een persoonlijke aanval. Zelfs vrij heftig discussiëren staat voor hem dus niet gelijk met ruzie maken. Ook hier zou ik op grond van persoonlijke ervaring durven zeggen dat mensen uit andere streken, en met name uit West-Vlaanderen, daar soms anders op reageren. Zij neigen er m.i. meer toe kritiek wel degelijk met persoonlijke aanval gelijk te stellen. Logischerwijze zijn Gentenaars voor hen dan ook "ruziemakers".

Even de ivoren toren van het afstandelijk beschouwen verlaten en dus ronduit pleiten voor het behoud van deze echte Gentse karaktertrek: onbepaalde en als het moet zelfs robuuste vrije meningsuiting.

Gentse voorzetsels

Het gaat over een aspect van het Gentse taaleigen, maar heeft voor de rest NOG minder met ons onderwerp te maken. Er zit echter te weinig stof in voor een afzonderlijk artikel, dus... vooruit dan maar.

Ik ontmoette ooit een dame die uit Antwerpen afkomstig was, doch reeds vrij lang in het Gentse gewoond had. Ik vertelde haar dat ik als kind "aan" de Bevrijdingslaan gewoond had. Ze knikte begrijpend en dat was het voor een tijdje. Achteraf bleek dat zij dit zo verstaan had dat ik in een zijstraat van de

Bevrijdingslaan gewoon had, terwijl ik wel degelijk bedoelde dat ik die straat zelf bewoond had. Met genoegen merkte ik onlangs dat dit wellicht typisch Gentse voorzetselgebruik nog niet uitgestorven is, toen ik in "De Gentenaar" las over iemand die "aan" de Ottogracht gewoon had (en ook hier wel degelijk in de betekenis van die straat zelf en niet een zijstraat).

Maar is nu de zaak afgedaan met te beweren dat Gentenaars "aan" zeggen waar iemand anders "in" of "op" zal gebruiken? Ik meen van niet. Had ik nu bv. wèl een zijstraat van de Bevrijdingslaan bewoond (bv. de Blazoenstraat), dan zou ik wellicht niet gezegd hebben dat ik "aan" de Blazoenstraat woon maar wel erin. Hoe zit dat nu? Mijn gevoel luidt als volgt: de Gentenaar "ziet" in zijn geest a.h.w. een leeg plan van het grote Gentse grondgebied. Daarop worden dan de grote straten en verkeersassen ingevuld, zeg maar de hoofdstraten. Die straten zijn voor hem dus de banen zelf. Achteraf (in tijd of in belangrijkheid) ziet hij "aan" die straten zowel huizen als zijstraten oprijzen. Hij ziet dus mensen die IN huizen of zijstraten wonen en zowel die huizen als die zijstraten liggen voor hem AAN de hoofdstraat, in dit geval de Bevrijdingslaan.

Iets anders nu. De gemeente die ik thans bewoon heet De Pinte. Ik woon dus... OP De Pinte(!?). Andere mensen wonen op Drongen, op Mariakerke, op Zwijnaarde. Juist? Maar niemand woont OP Gent. Ook niet op Antwerpen, op Brussel of op Brugge. En evenmin op Oudenaarde, op Deinze of op Gavere. Zal men bv. zeggen: hij woont op Eke, op Wachtebeke, op Nazareth? Ik weet het niet goed, al zegde ik tot vijf jaar geleden wel: ik woon op Ouwegem (= deelgemeente van Zingem).

Het scenario dat bij dit alles voor mijn geestesoog verschijnt is ongeveer dit. De Gentenaar ziet zichzelf IN het centrum wonen, symbolisch op een ietwat verheven plek. Gemeenten in de periferie ziet hij letterlijk of figuurlijk als lager gelegen. Een Gentenaar die daarheen verhuist daalt dus op die gemeenten neer, hij gaat er OP wonen. Het criterium is dus vlug gevonden: men kan OP gemeenten wonen in zoverre men ze, objectief of subjectief, ziet als deel uitmakend van de "invloedssfeer" van de grotere centrale stad, Gent dus.

Maar is dit gebruik van "op" nu typisch Gents? Ik denk het wel. Ik geloof niet dat de Antwerpenaar van iemand zal zeggen dat hij op Ekeren of op Kapellen woont.

Zeker i.v.m. dit laatste, nogal spectaculaire onderwerp, maar uiteraard ook betreffende het ganse artikel ontvang ik graag (jawel, daar zijn we weer) kritische of bevestigende commentaar van de lezers.

Guy de MAERTELAERE